

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

**Актуальні питання
корекційної та
інклюзивної
освіти**

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

**Харків
2020**

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юріївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

Забеліна Г.Д. Використання казкотерапії в логопедичній роботі з розвитку мовлення у дошкільників із заїканням.....	115
Завадська О.А. Умови психолого-педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзії.....	121
Зінов'єва О.В. Діагностика розвитку довільної регуляції навчально-пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.....	126
Злобіна Н.М. Використання піктограм, як засобу комунікації дітей із синдромом Дауна.....	132
Калашиник С.В. Огляд методик корекції поведінкових порушень у дітей з РАС.....	138
Катріч А.М. Застосування елементів Монтессорі – терапії у сенсорному вихованні дітей із ЗПР.....	143
Кірпа Д.О. Ігрові вправи як засіб профілактики порушень писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку.....	149
Колот С.Б. Логопедична ритміка для дітей з загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ).....	156
Комір С.М. Роль і місце дихальних вправ в корекції заїкання	160
Комкова О.М. Формування довільної уваги у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення.....	167
Костенко В.А. Складання розповіді за сюжетною картиною як ефективний засіб розвитку зв'язного мовлення у роботі з дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.....	175
Кривоніс Д.О. Гра як засіб мовленнєвого розвитку дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.....	181
Лактіонова О.М. Особливості обстеження зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня	186
Літвін Л.М. Діяльність реабілітаційного центру «Право вибору» щодо інклюзії дітей та людей з порушеннями у сучасне суспільство.....	190
Малєєва А.М. Рівні соціалізованості дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.....	195
Мамедова Л.Б. Розвиток соціальної компетентності дітей з РАС засобами соціальних історій.....	200
Маркіна Н.В. Формування емоційного здоров'я дітей засобами музикотерапії.....	208
Маркова Л.В. Стратегія формування потреби у спілкуванні дітей з розладами аутистичного спектру.....	211
Мироненко А. В. Комплексний підхід до розвитку звуковимови у дітей з порушенням слуху.....	218
Мірошниченко І.А. Формування функціональних цілей міждисциплінарною командою фахівців, як засіб реалізації програм допомоги для дітей з моторними порушеннями.....	224
Мірошниченко О.В. Використання музикотерапії в подоланні дизартрії у дошкільників.....	232
Міщенко О. А. Вокальні вправи та вокально-ритмічні ігри як засоби формування інтонаційно-ритмічної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.....	237

5. Методика учебно-воспитательной работы в центре коррекционно-развивающего обучения и реабилитации : учеб.-метод.пособие / М. Вентланд, С.Е. Гайдукевич, Т.В. Горудко и др.; науч. ред. С.Е. Гайдукевич, Мн.: БГПУ, 2009. 276 с.

Калашник С.В.

ОГЛЯД МЕТОДИК КОРЕКЦІЇ ПОВЕДІНКОВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ З РАС

У статті розкрито поняття розлади аутичного спектру, види поведінкових порушень, представлено методики корекції поведінкових порушень як засобу соціально-середовищної реабілітації дітей з РАС. Розглянуто основні методи роботи для корекції нетипової поведінки.

Ключові слова: аутизм, розлади аутичного спектру, поведінкові порушення, прикладний аналіз поведінки, методи корекції поведінки.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку теорії і практики педагогіки, психіатрії та психології характеризується посиленою увагою до поглибленого вивчення особливостей психічного та фізіологічного розвитку аномальних дітей. Аутичні діти багато років були позбавлені доступних для інших осіб форм медико-психолого-педагогічної допомоги, оскільки аутизм є надзвичайно складною проблемою як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Саме тому залишається актуальним поглиблене вивчення особливостей розвитку дітей з розладами аутичного спектру.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема аутизму вивчалась і висвітлювалася в науковій, медичній, психологічній і педагогічній літературі багатьма науковцями. В основному це були зарубіжні дослідження (Н. Asperger, L. Bender, M. Bristol, S. Harris, В. Hermelin, L. Kanner etc.).

Українські дослідники також займалися і продовжують займатися проблематикою аутизму (Я. Багрій, І. Марценківський, К. Островська, О. Романчук, Г.Смоляр, В. Тарасун, Г. Хворова, А. Чуприков, Д. Шульженкотаін.).

Що ж стосується останніх досліджень, то свою увагу на даній проблемі зосереджувало багато науковців. Т. Скрипник присвятила свою монографію феноменології аутизму, К. Островська розкрила у своїй роботі основні проблеми психологічної допомоги дітям аутистам, В. Тарасун розробив навчальний посібник щодо концепції розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом, Д. Шульженко у своїх працях дуже доцільно описав генезис понять і категорій аутизму, О. Хаустов у своїй науковій статті розкриває основні шляхи організації навколишнього середовища для соціалізації та розвитку комунікації у дітей з розладами аутичного спектру та ін. Однак, незважаючи на актуальність та проведені дослідження, проблема корекції поведінкових порушень у дітей з РАС є недостатньо дослідженою.

Мета статті – вивчити особливості поведінки дітей з РАС, створити психолого-педагогічні умови, які сприятимуть корекції їх поведінки як соціально-середовищної реабілітації, розробити і апробувати програму корекції поведінки для дітей з РАС.

Виклад матеріалу дослідження. Аналіз досвіду українських та зарубіжних вчених показав, що аутизм розглядається як порушення нормотипової поведінки дитини. В дослідженнях розкриваються види поведінкових порушень, сучасні підходи до їхньої корекції, методики корекції поведінкових порушень у дітей з РАС, а саме: АВА (Applied Behavior Analysis) – прикладний аналіз поведінки, VBA (Verbal behavior analysis) – вербально-поведінковий аналіз, PRT (Pivotal Response Treatment) – навчання основним реакціям, TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Related Communication Handicapped Children) – лікування та освіта дітей з аутизмом та розладами комунікаційної сфери, програма, що дозволяє навчати дітей з аутизмом та особливими потребами.

Аутизм – це розлад розвитку, що визначається наявністю аномального порушеного розвитку, який проявляється у віці до трьох років, і відрізняється аномальним функціонуванням у всіх трьох сферах соціальної взаємодії,

спілкування і обмеженої, повторюваної поведінки. У хлопчиків розлад виявляється в 3-4 рази частіше, ніж у дівчаток [4].

Постановка діагнозу аутизм ґрунтується на наявності трьох основних якісних порушень: недолік соціальної взаємодії, недолік взаємної комунікації, а також наявність стереотипних форм поведінки. Це залежить від загальних рис індивідуального розвитку і виявляється у різних ситуаціях, хоча можуть відрізнятися за ступенем вираженості, але є обов'язковими при даному захворюванні [2].

В якості основних поведінкових проблем аутистичних дітей традиційно розглядаються страхи, агресію, самоагресію, потягу, непереборну стереотипність і багато інших.

Розглянемо детальніше методики, які пропонується використовувати для корекції поведінкових порушень у дітей з РАС:

TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Related Communication Handicapped Children)

Програма терапії і навчання аутистичних дітей, а також дітей з розладами в спілкуванні створена Еріком Шоплером і містить програми втручання, індивідуально розроблені для кожної аутистичної особи [3]. Основною метою цієї програми є створення системи опіки, абілітації та покращення адаптаційних можливостей для аутистичних осіб. В програмі TEACCH головний акцент ставиться на створенні взаємозв'язку між батьками і дітьми, з одного боку, та батьками і терапевтами, з іншого. Дослідження Е. Шоплера показали, що аутистичні діти краще функціонують в умовах упорядкування часу і простору.

Навчальна програма має встановлену ієрархію завдань. Тематика цих завдань є широкою, охоплює вироблення у дітей навичок наслідування, порозуміння з іншими особами, розвиток перцептивних функцій, координації, невербального мислення, а також здатності до контролю власної поведінки.

Найважливішим і першочерговим завданням програми є виправлення тих порушень поведінки, які загрожують життю і здоров'ю дитини. Вирішення

цього завдання досягається завдяки зміні поведінки дитини, або завдяки зміні умов оточення дитини. Форма терапевтичного втручання залежить від рівня розвитку дитини. Наступним кроком є покращення функціонування дитини в сім'ї, пізніше можна зайнятися програмою спеціального навчання, метою якої є вироблення в дитини вміння дати собі раду в ситуаціях повсякденного життя з тим, щоб стати якомога більше незалежним від сторонньої допомоги.

ABA (Applied behavior analysis) – прикладний аналіз поведінки. Розроблений колективом авторів: Ivar Lovaas, Donald Baer, Sidney W. Bijou, Jim Hopkins, Jay Birnbrauer, Todd Risley, and Montrose Wolf [5].

АВА передбачає використання сучасної поведінкової теорії навчання для зміни поведінки. АВА являє собою набір принципів, які формують основу для багатьох методів поведінкової терапії.

Загальну мету АВА можна сформулювати так: необхідно збільшити рівень бажаної поведінки і зменшити рівень небезпечної або проблемної поведінки, яка може заважати навчанню і ефективній соціальній взаємодії. Також АВА терапія використовується для поліпшення мовних і комунікативних навичок, уваги, пам'яті та академічних навичок.

Метод АВА в першу чергу зосереджується на стратегіях позитивного підкріплення, які є істотною підтримкою дітям, що зазнають труднощів у навчанні або придбанні нових навичок. Також АВА терапія займається корекцією проблемної поведінки, яка заважає нормальному функціонуванню дитини, за допомогою процесу, що називається «функціональна оцінка поведінки».

Всі ці методики будуть ефективними при корекції поведінкових порушень у дітей з РАС, але, на нашу думку, особливої уваги заслуговує АВА, оскільки саме ця програма найбільш розповсюджена серед педагогів, психологів, дефектологів та корекційних педагогів. На сьогоднішній день прикладний аналіз поведінки є одним із найефективніших методів корекції аутизму.

Основними методами роботи з дітьми з РАС є [1]:

1. Метод «Навчання проханню». Його мета – навчити дитину просити бажане. Потрібно використовувати альтернативну та додаткову комунікацію, обов’язково хвалити та заохочувати дитину.

2. Метод «Візуальна підтримка». При застосуванні цього методу можна створювати наочні розклади у середовищі дитини, обов’язково звертаючи на них увагу дитини з РАС. Можна також використовувати плани «Спочатку-потім» (коли спочатку йде неприємна для дитини діяльність, потім приємна).

3. Метод «Організація середовища», основними правилами якого є: не показувати дитині предмет, який вона не зможе отримати; цінні та бажані предмети зберігати в недоступних для дитини місцях; не показувати заохочення передчасно.

4. Метод «Жетони» заснований на домовленості з дитиною, що за конкретну поведінку вона отримуватиме жетон, а після установлену кількість жетонів зможе обміняти на заохочення. Потрібно заохочувати жетонами бажану поведінку дитини. Після збору деякої кількості жетонів дати дитині заохочення.

5. Метод «Доступ до перерв». Потрібно визначити, скільки хвилин дитина може ефективно працювати. Створити графік, за яким перерва буде починатися раніше, ніж дитина втомиться. Відпускати її на перерву за графіком, незалежно від того, чим вона зайнята. Використовувати візуальну підтримку.

Висновки і перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Отже, зважаючи на вищевикладене, можна зробити висновок, що методика прикладного аналізу поведінки є дійсно працюючим інструментом для корекції поведінкових порушень у дітей з РАС.

Список використаних джерел:

1. Івашура Н. С., Ангелова А. В. Методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Харків : Ранок, 2018.

2. Нікольська О., Баенская Є., Ліблінг М. Про аутизм. *Шкільний психолог* : Прил. до газ. «Перше сент». 2004. Лист. (N 43).

3. Островська К. О., Химко М. Б. Проблеми психологічної діагностики аутичних дітей. Методичні рекомендації для проведення практичних занять з курсу «Дитячий аутизм: проблеми психологічної допомоги». Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 38 с.

4. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму : монографія. К.: Видавництво «Фенікс», 2010. 320 с.

5. Шрамм Р. Детский аутизм и АВА: АВА (Applied Behavior Analysis): терапия, основанная на методах прикладного анализа поведения ; пер. с англ. Измайловой-Камар ; науч. ред. С. Анисимова. Екатеринбург: Рама Паблишинг, 2013. 208 с.

Катріч А.М.

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МОНТЕССОРИ – ТЕРАПІЇ У СЕНСОРНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ІЗ ЗПР

У статті аналізуються результати дослідження щодо сформованості еталонних уявлень (кольору, величини, форми) у дошкільників із затримкою психічного розвитку (ЗПР), представлені рівні розвитку сенсорних еталонів та визначені основні напрямки роботи з розвитку сенсорних еталонів у дітей старшого дошкільного віку із ЗПР, методами Монтессорі – терапії з використанням Монтессорі-матеріалів.

Ключові слова: діти із ЗПР, сенсорне виховання, Монтессорі - терапія, орієнтовно-дослідницька діяльність.

Постановка проблеми. В останні роки в Україні відмічається стійка тенденція до збільшення кількості дітей із ЗПР. Рання діагностика та подолання ЗПР є однією з актуальних проблем спеціальної психології і корекційної педагогіки. Це обумовлено, з одного боку, великим розповсюдженням цієї форми психічного дизонтогенезу, з іншого — труднощами виховання. Діти із ЗПР, це діти які мають тимчасову затримку в темпі розвитку психіки, яка